

U čemu je kvaka? Problemi prevođenja vojnog nazivlja u Hellerovom romanu Kvaka-22

Poljak Rehlicki, Jasna; Schmidt, Goran

Source / Izvornik: **Jezikoslovlje, 2015, 16, 21 - 46**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:655501>

Rights / Prava: [Attribution-ShareAlike 4.0 International/Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

UDK 811.111'255'373.46:355

Izvorni znanstveni članak

Primljen 21.01. 2015.

Prihvaćen za tisak 20.05. 2015.

Jasna Poljak Rehlicki**Goran Schmidt**

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

U čemu je kvaka? Problemi prevođenja vojnog nazivlja u Hellerovom romanu *Kvaka-22*

Prevođenje djela ratne tematike s hrvatskog ili na hrvatski jezik često predstavlja dodatni izazov čak i vrsnim prevoditeljima jer iziskuje poznavanje vojne terminologije koja je sklona čestim promjenama, izmjenama i dopunama. Roman *Kvaka-22* američkog romanopisca Josepha Hellera doživio je čak tri hrvatska reizdanja (Heller 1969; 1987; 2007) koje je u sva tri slučaja prevodio Zlatko Crnković. Dok su prva dva prijevoda izašla u doba bivše države, prijevodi vojnih termina odgovaraju duhu tog vremena i tadašnjem nazivlju. Međutim, uvidom u najnoviji prijevod ustanovilo se kako je usklađivanje vojne terminologije ostalo na minimumu. S obzirom na specifičnost vojnog žargona te na činjenicu da prosječni čitatelj rijetko poznaje vojnu hijerarhiju i sve fine se vojnog nazivlja, željelo se ispitati odbija li čitatelje takav zastarjeli, i danas neprecizan i netočan prijevod. Analizom odgovora na anketna pitanja utvrđeno je da ispitanike u velikoj mjeri smeta i zbunjuje zastarjela vojna terminologija te da zbog toga smatraju kako se radi o prijevodu od prije trideset i više godina. Zaključak provedenog ispitivanja sugerira potrebu za usklađivanjem vojnog nazivlja koje odgovara hrvatskom jezičnom standardu.

Ključne riječi: prevođenje; ratna književnost; vojna terminologija; Crnković; *Kvaka-22*.

1. Prevođenje vojnog nazivlja

Prevođenje vojne terminologije nije nimalo lak zadatak jer prevoditelj osim izvrsnog poznavanja polaznog i ciljnog jezika mora biti iznimno dobro upućen i u vojni

sustav i hijerarhiju polazne i ciljne kulture. Poznavanje, prevođenje i usklađivanje vojnih termina na hrvatski jezik ili s hrvatskog jezika dodatno je komplicirano činjenicom da su se kroz povijest sastav vojske i vojno nazivlje nekoliko puta korjenito mijenjali i prilagođavali promjenama političkog sustava (Horvatić 1995). Zadržana takva promjena dogodila se „osamostaljenjem Hrvatske 1991. godine [kada je] u velikoj ... mjeri promijenjen odnos prema hrvatskom jeziku općenito, a posebice su se te promjene odrazile u jeziku u Hrvatskoj vojsci [gdje] ...dolazi do radikalnih promjena i uvođenja nove leksike“ (Horvatić 1995: 273). U tu su svrhu sastavljani glosari i rječnici¹ kako bi se novonastala hrvatska vojska pravilno služila novonastalim vojnim nazivljem, ali je njihova distribucija većinom ostala unutar vojnog sustava. Međutim, u Hrvatskoj se još nitko nije bavio problematikom književnog prevođenja vojnog nazivlja, već je sve ostalo u području terminologije. Mikulan (2005a: 339) navodi kako niti jedan „naš rječnik ne navodi točno nazive činova, zvanja i položaja“ za što nisu krivi leksikografi već

... česte izmjene u sustavu vojnog nazivlja ... koje se često ne objavljuju javno ili su pak privremenog karaktera. Tako je na primjer rječnik dr. Bujasa iz 1999. godine napokon uveo hrvatske nazive činova, ali samo nekoliko mjeseci kasnije donosi se novi Zakon o službi u Oružanim snagama RH ... čime je čitav sustav bitno izmijenjen i ... danas više ne važi. Mikulan (2005a: 339)

Međutim, uvidom u četvrto izdanje *Velikog hrvatsko-engleskog rječnika* (Bujas 2005) vidljivo je kako za pojedine nazive činova i položaja još uvijek nisu navedeni točni suvremeni rječnički ekvivalenti. Primjerice, uz riječ „pukovnik“ navodi se engleski *colonel* (umjesto aktualno ispravnog *lieutenant colonel*), a uz „brigadir“ navodi se *brigadier* (umjesto aktualnog *colonel*). Nadalje, dolazi i do miješanja čina i funkcije pa je tako za riječ desetnik kao rječnički ekvivalent naveden *squad leader* (desetnik je naziv čina eng. *sergeant*, dok *squad leader* označava funkciju zapovjednika desetine), a neki nazivi činova poput stožernog narednika, časničkog namjesnika i skupnika uopće se ne pojavljuju.²

U Filipovićevom englesko-hrvatskom rječniku (Filipović 1999) ekvivalent za *colonel* je pukovnik (umjesto pravilno brigadir), *lieutenant colonel* je potpukovnik (umjesto pravilno pukovnik), *brigadier* je zapovjednik brigade, tj. brigadni general (pravilno je brigadir, uz napomenu da se taj čin pojavljuje samo u britanskoj, a ne i američkoj vojsci), *squad leader* se ne spominje, *sergeant* je narednik, tj. vodnik

¹ Primjerice, *Razlikovni popis vojnih nazivaka* iz 1993. godine (vidi popis literature).

² Isti ekvivalenti navedeni su i u drugom izdanju Bujasa, iz 2001. godine, što nas navodi na zaključak da se vojna terminologija nije uopće revidirala u novijim izdanjima rječnika.

(umjesto pravilnog naziva desetnik). I u Filipovićevoj rječniku dakle ima puno netočnih ekvivalenata. Već letimičnim pogledom vidljivo je kako se vrsni prevoditelji ne bi trebali oslanjati na opće rječnike teže li suvremenom i točnom prijevodu vojnog nazivlja.

Dobra je vijest što je 2014. godine Ministarstvo obrane Republike Hrvatske napokon izdalo *Englesko-hrvatski, hrvatsko-engleski rječnik vojnih izraza = English-Croatian, Croatian-English dictionary of military terms* (Kadrić 2014) na kojem su surađivali lektori, profesori, i vojni stručnjaci. Iako je ovaj specijalizirani rječnik jedini na koji se prevoditelji mogu s pouzdanjem osloniti, problem je u tome što mu je naklada samo sto primjeraka koji se mogu naći jedino u čitaonicama boljih knjižnica. Ukoliko želimo kvalitetne prijevode književnih djela ili filmova ratne tematike, takvi bi rječnici trebali biti puno dostupniji, stoga je očita i potreba za boljom suradnjom između stručnjaka koji rade u Oružanim snagama i onih koji se bave prevodenjem.

S obzirom na sve navedene probleme, postavlja se pitanje koliko je prosječnom čitatelju uopće važno da svi nazivi, posebice činova, budu u skladu s aktualnim vojnim nazivljem jer vjerojatno ni sami ne poznaju niti im je od presudne važnosti razlika između recimo pukovnika i brigadira. Usprkos tomu, smatramo da svako književno djelo zaslužuje maksimalno točan prijevod iz kojeg laik može ponešto i naučiti, a profesionalcu i poznavatelju vojnog žargona neće zasmetati nedosljednosti ili pak nelogičnosti prijevoda, pogotovo zato što su uloženi veliki napor stručnjaka (lektora, profesora, lingvistica) kako bi se usustavio jezik i nazivlje unutar nove države i vojske.³

2. O postojećim prijevodima američke ratne književnosti

Hrvatski prijevodi američke ratne književnosti pomalo su specifični u smislu da su pojedini romani prevedeni nedugo nakon objave izvornika, a mnogi su doživjeli brojna reizdanja (primjerice američki romani o Drugom svjetskom ratu), dok prijevodi suvremenijih naslova jedva i postoje (od Vijetnamskog rata do danas).

Tako je najznačajniji roman o Američkom građanskom ratu, *Crveni znak hrabrosti* (*The Red Badge of Courage*) Stephena Cranea iz 1895. godine, na hrvatski jezik preveden tek 2009. godine (preveo Luka Posarić).⁴ Još je jedan roman o Ame-

³ Horvatić navodi kako su lektori bili najtraženiji stručnjaci tijekom ratnih godina obzirom na golem interes vojske, ali i šire populacije za upoznavanje s novom terminologijom (Horvatić 1995: 275).

⁴ Podaci o hrvatskim izdanjima preuzeti su iz kataloga Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku, NSK i Knjižnice grada Zagreba.

ričkom građanskom ratu, *Studengora (The Cold Mountain)* Charlesa Fraziera iz 1997. godine, preveden na hrvatski u dva navrata, 2000. i 2005. godine (preveo Damir Biličić).

Od američkih romana Prvog svjetskog rata, Hemingwayev roman *Zbogom oružje (A Farewell to Arms)* iz 1929. preveden je na hrvatski nekoliko puta: 1937. (preveo Branko Kojić), 1952. (reizdanje B.K.), 1995. (preveo Ranko Bernardić) i 2000. godine (prevela Marina Horkić). Drugi poznati Hemingwayev naslov, *Kome zvono zvoni (For Whom the Bell Tolls)* iz 1940. godine, a koji tematizira španjolski građanski rat, prvi je put preveden na hrvatski jezik 1952. godine (preveo Šime Belan). Od tada je ponovno objavljen 1960., 1963., 1965., 1967., 1975., 1979., 1981., i 1989. godine, a najnoviji prijevod iz 2001. godine uradila je Marina Horkić.

Najbrojniji hrvatski prijevodi američkih romana su oni o Drugom svjetskom ratu. Tako je roman *Goli i mrtvi (The Naked and the Dead)* Normana Mailera iz 1948. godine prvi put preveden na hrvatski 1955. godine (preveo Dušan Čurčija), a isti je prijevod ponovno objavljen 1959., 1961., 1964. i 1967. Najnoviji je prijevod ovog romana izašao 2003. godine (preveo Mate Maras). Roman Irvina Shawa iz 1948. godine *Mladi lavovi (The Young Lions)* preveden je 1952. godine (Dušan Čurčija), a ponovno je objavljen 1959., 1963., 1965. i 1978. godine. *Tanka crvena linija (The Thin Red Line)* Jamesa Jonesa iz 1952. godine prevedena je na hrvatski 1980. (preveo Tomislav Ladan). Drugi Jonesov roman, *Od sada do vječnosti (From Here to Eternity)* iz 1951. godine preveden je 1957. (preveo Vlatko Šarić) i ponovno objavljen 1965. godine. Noviji prijevod istog romana pojavljuje se 1980. godine (preveo Vladislav Šarić). Zadnji dio tzv. Jonesove trilogije, roman *Zvižduk (Whistle)* iz 1978. godine na hrvatski je prevela Mirjana Buljan 1980. godine. Konačno, roman *Odsustvo od buđenja (Battle Cry)* Leona Urisa iz 1953. godine, preveden je 1964. godine (preveo Omer Lakomica). i ponovno tiskan 1982. i 1991. godine.

Što se tiče rata u Vijetnamu i velikog broja književnih naslova vezanih za njega, jedino je roman Michaela Herra, *Izveštaji s bojišta (Dispatches)* iz 1977. godine preveden na hrvatski jezik (preveo Tomislav Ladan) 1979. godine.

Iz ovog je popisa jasno kako su se mahom prevodila najveća ostvarenja američke ratne književnosti, posebice ona vezana za Drugi svjetski rat. Prijevodi američkih romana o Vijetnamskom ratu gotovo i ne postoje iako je književna struka jednoglasna u tvrdnji kako je taj rat „iznjedrio najistaknutija djela [američke] ratne književnosti“ (Carpenter 2001: 349).

3. Povod radu i metodologija

Kvaka-22 kulturni je američki roman o Drugom svjetskom ratu na kojem je američki zrakoplovni veteran Joseph Heller (1923.–1999.) počeo raditi po povratku iz rata, da bi ga konačno objavio 1961. godine (Lehan i Patch 2008: 84). Već naredne godine, u jeku Hladnog rata te u osvit rata u Vijetnamu, roman postaje iznimno popularan i danas slovi kao jedan od najpoznatijih romana američke književnosti zbog „neukrotivog i istinitog humora, širokog satiričnog prikaza vojske i modernog portreta“ (Merrill 1987: 9). Dokaz popularnosti je i sam naslov romana koji je postao dio engleskog (i ostalih) jezika označavajući problem koji nema logičnog ili povoljnog rješenja.

Osam godina nakon objave originala, 1969. godine, pojavljuje se prvi prijevod *Kvake-22* na hrvatski jezik, prevoditelja Zlatka Crnkovića (Heller 1969). Sljedeći, izmijenjeni i dopunjeni prijevod⁵ *Kvake-22* pojavljuje se 1987. godine u izdanju istog nakladnika (Heller 1987), u koji je prevoditelj Zlatko Crnković „unio sitne izmjene i ispravke“ (Heller 2007: 459), kako objašnjava u Pogovoru posljednjeg izdanja prijevoda tog romana iz 2007. godine. U najnovijem, trećem izdanju, prevoditelj napominje kako je „nastojao osuvremeniti [jezik] te je izmijenio neke ustaljene vojne termine iz bivše Jugoslavije“ (ibid.), no dodaje kako

[i]pak, nije odolio kušnji da ostavi stanovite izraze na koje se tada navikao i koji nisu sasvim u skladu s današnjim jezičnim normama u Hrvatskoj. Riječ je mahom o nazivima nekih činova i zrakoplovnih formacija. Prevoditelj drži da to ipak nisu bitne stvari u ovom prijevodu i nada se da je prijevod ostao čitljiv i prihvatljiv najširoj, pa i najmlađoj publici (ibid.).

Ova prevoditeljeva tvrdnja povod je istraživanju. Naime, naša je pretpostavka da zadržavanje zastarjelog nazivlja negativno utječe na čitateljsku percepciju i samim time na razumijevanje prijevoda. Također, smatramo da svako književno djelo zaslužuje maksimalno suvremen i točan prijevod te da se time ne gubi ništa od originalnog značenja. Naša osnovna hipoteza koju ovim istraživanjem želimo provjeriti jest da je najrecentniji prijevod romana *Kvaka 22* u pogledu prijevoda vojne terminologije zastario, neadekvatan i da samim time može odbiti potencijalnog čitatelja.

Istraživanje je izvedeno na sljedeći način: Prvo smo proveli komparativnu analizu vojnog nazivlja koji se pojavljuje u romanu *Kvaka-22* uspoređujući izvornik i dva prijevoda (Heller 1969; 2007) kako bi ustanovili koje je to promjene prevoditelj unio u posljednji prijevod, odnosno na kakav je način „osuvremenio prijevod“. Drugo, osmislili smo anketu kojom bi ispitali sljedeće: (1) u kojoj mjeri postojeći

⁵ Radi se u principu o istom prijevodu iz 1969., koji je samo mjestimično revidiran.

prijevod utječe na percepciju čitatelja, odnosno njihovo poimanje o razdoblju kada je djelo prevedeno, (2) mijenja li se njihovo razumijevanje teksta i razdoblje prijevoda ukoliko je zastarjelo vojno nazivlje zamijenjeno suvremenim ekvivalentima i (3) generalni komentar anketiranih o tome koji prijevod smatraju primjerenijim i zašto.

Konačno, naišli smo na problem nedostatka literature na temu književnog prevođenja vojnog nazivlja i djela ratne tematike. Tri članka na koja se u radu referiraju (Horvatić 1995; Mikulan 2005a; 2005b) zadiru jedino u polje terminologije i nude pregled i promjene koje su se kroz povijest događale u korpusu vojnog nazivlja. Međutim, niti jedan rad ne istražuje književno prevođenje ovog specifičnog nazivlja. Obzirom na uočene probleme smatramo da se otvara novo područje istraživanja s ciljem poboljšanja kvalitete hrvatskih prijevoda, za koje mogu poslužiti i popisi djela i prijevoda iz drugog poglavlja ovog rada.

4. Problemi hrvatskog prijevoda *Kvake-22*

U priloženoj tablici (Tablica 1) usporedili smo najfrekventnije vojne nazive iz izvornika te prvu i zadnju verziju hrvatskog prijevoda, vodeći se izjavom samog prevoditelja u kojoj navodi kako je nastojao osuvremeniti prijevod i izmijeniti neke ustaljene vojne termine.⁶ Usporedbom Prijevoda 1 (Heller 1969.) i Prijevoda 3 (Heller 2007.) uočava se kako je predvoditelj tek sporadično izmijenio i uskladio kako vojnu terminologiju tako i jezik. Tablici 1 su dodali i ekvivalente koji odgovaraju suvremenom hrvatskom jeziku i trenutačnom vojnom nazivlju (Kadrić 2014) kako bi ilustrirali kolika su odstupanja između analiziranih prijevoda i suvremenog nazivlja.

Tablica 1. Usporedni prikaz vojne terminologije u izvorniku, prijevodu iz 1969., prijevodu iz 2007. i suvremenog hrvatskog vojnog nazivlja

Izvornik (Heller 1961)	Prijevod1 Crnković (Heller 1969)	Prijevod3 Crnković (Heller 2007)	Suvremeno hrvatsko vojno nazivlje (Kadrić 2014.)
<i>officers</i>	oficiri	oficiri	časnici
<i>enlisted men</i>	podoficiri i vojnici	podoficiri i vojnici	dočasnici i vojnici
<i>US Army</i>	armija SAD	armija SAD	vojska SAD

⁶ Budući da je prevoditelj izjavio, kako je ranije već navedeno, kako je u drugi prijevod unio samo manje izmjene, prijevod iz 1987. godine izuzet je iz ove analize.

<i>group</i>	aviopuk	aviopuk	zračna skupina (formacija od nekoliko eskadrila)
<i>captain</i>	kapetan	kapetan	satnik
<i>artillery captain</i>	artiljerijski kapetan	artiljerijski kapetan	satnik topništva
<i>fighter pilot captain</i>	pilot lovac	pilot lovac	satnik, pilot lovačkog aviona
<i>sergeant</i>	narednik	narednik	desetnik
<i>Lt. N.</i>	poručnik N.	poručnik N.	poručnik N.
<i>squadron</i>	eskadrila	eskadrila	eskadrila
<i>colonel</i>	pukovnik	pukovnik	brigadir
<i>fighter captain</i>	kapetan lovac	kapetan lovac	pilot lovačkog aviona
<i>WO (Warrant officer)</i>	zastavnik	zastavnik	specijalist ⁷
<i>officers club</i>	oficirski klub	oficirski klub	časnički klub
<i>bullets .45</i>	tane iz kolta kalibra 0.45	tane iz kolta kalibra 0.45	metak/zrno kalibra .45
<i>major</i>	major	major	bojnik
<i>orderly room</i>	štab	štab	1. ured zapovjednika postrojbe; administrativni ured vojarne 2. soba službujućeg
<i>squadron commander</i>	komandir eskadrile	komandir eskadrile	zapovjednik eskadrile
<i>USO troops</i>	kulturno-zabavna družina	kulturno-zabavna družina	kulturno-zabavna družina
<i>headquarters</i>	štab	štab	zapovjedništvo, stožer ili središnjica
<i>fighting outfit</i>	borbena jedinica	borbena jedinica	borbena postrojba
<i>PFC</i>	stariji vojnik	razvodnik	razvodnik
<i>27th air force headquarters</i>	27. zračna eskadrila	27. zračna eskadrila	Stožer ili zapovjedništvo 27. zračne baze
<i>wing</i>	aviobrigada	aviobrigada	- (nema predloženog ekvivalenta)
<i>lead bombardier</i>	čelni bombarder strijelac	čelni bombarder strijelac	vodeći bombarder (misli se na avion)
<i>German gunners</i>	njemački topnici	njemački topnici	njemački topnici
<i>sight</i>	nišanska sprava	nišanska sprava	ciljnička sprava

⁷ Obzirom da je tek nedavno uspostavljeno ustrojbeno mjesto specijalista, Kadrić dodatno objašnjava tu funkciju: „časnik specijalist bez općih zapovjednih dužnosti; časnički čin ispod poručnika (Lt.), ali iznad ranga kadeta i svih dočasnika“ (Kadrić 2014: 79).

Jasna Poljak Rehlicki – Goran Schmidt:
U čemu je kvaka? Problemi prevođenja vojnog nazivlja u Hellerovom
romanu *Kvaka-22*

<i>lanyard</i>	konopac	konopac	konopac
<i>barrages of flak</i>	baražna vatra iz flakova	baražna vatra iz flakova	protuzračna vatra (zaprečna vatra)
<i>German fighters</i>	njemački lovci	njemački lovci	njemački lovci
<i>flak helmet</i>	šljem za zaštitu od flakova	šljem za zaštitu od flakova	topnička zaštitna kaciga
<i>subversive corporal</i>	kaplar diverzant	kaplar diverzant	subverzivni skupnik (u smislu onaj koji potkopava ili ruši nečiji autoritet, sustav...)
<i>group headquarters</i>	štab puka	štab puka	zapovjedništvo zračne skupine
<i>colonel</i>	potpukovnik	potpukovnik	brigadir
<i>officers at group</i>	oficiri puka	oficiri puka	časnici zračne skupine
<i>squadron</i>	eskadra	eskadra	eskadrila
<i>assistant intelligence officer</i>	pomoćnik oficira obavještajca	pomoćnik oficira obavještajca	pomoćnik obavještajnog časnika
<i>group operations' officer</i>	operativni oficir aviopuka	operativni oficir aviopuka	operativni časnik zračne skupine
<i>bombardier</i>	strijelac	strijelac	bombarder ili ciljač ako se misli na osobu
<i>flight</i>	jato	jato	let, nalet; eskadrila od 3–5 aviona koji imaju istu zadaću
<i>machine gun</i>	mitraljez	strojnica	puškostrojnica
<i>turret gunner</i>	mitraljesac [sic]	mitraljesac [sic]	topnik; ciljač na topu, strojničar u kupoli
<i>copilot</i>	pomoćnik pilota	pomoćnik pilota	kopilot
<i>Air force</i>	zračne snage	zračne snage	Zračne snage
<i>operations' tent</i>	šator operativne službe	šator operativne službe	šator operativne službe
<i>Lt.</i>	potporučnik	potporučnik	poručnik
<i>cadet</i>	vojni pitomac	vojni pitomac	kadet
<i>aviation cadet</i>	avijatički pitomac	avijatički pitomac	zrakoplovni kadet ili kadet zrakoplovstva
<i>1st Lt.</i>	poručnik	poručnik	natporučnik
<i>executive officer</i>	štabni oficir	štabni oficir	zamjenik zapovjednika do razine bojne, obično ovlašten za provedbu zapovjednikovih odluka

<i>superior</i>	pretpostavljeni	pretpostavljeni	nadređeni
<i>cadet officers</i>	sobne starješine	sobne starješine	službujući kadeti

U Tablici 1 vidljivi su sljedeći problemi u vezi prevođenja stručnog vojnog nazivlja:

1. Izmjene i prilagodbe vojnih termina između prijevoda iz 1969. i 2007. godine su neznatne. Jedino je termin *stariji vojnik* zamijenjen *razvodnikom*, a *mitraljez* je zamijenjen *strojnicom* (ali je istovremeno *gunner* ostao *mitraljesac*).
2. Postoje dva različita prijevoda istog engleskog termina (*squadron* = eskadra i eskadrila, *colonel* = pukovnik i potpukovnik, *Lt.* = poručnik i potporučnik) što upućuje na miješanje i nerazlikovanje termina.
3. Postoji jedna hrvatska inačica za dva različita engleska termina (štab = *orderly room* i *headquarters*, što nisu dvije iste razine).
4. Koristi se pogrešan prijevod pojedinih termina (npr. *fighter captain* = kapetan lovac). Ovdje se radi o satniku koji je pilot zrakoplova tipa lovac (u ovakvim slučajevima smatramo da bilo dobro kada bi prevoditelj dodao napomenu i pojasnio problematiku).
5. Iznimno, pojedini su termini dobro prevedeni (*Air force* = Zračne snage) ili im je pak pronađen adekvatni hrvatski ekvivalent (USO (*United Service Organization*) = kulturno-zabavna družina).

Crnkovićev hrvatski prijevod vojnog nazivlja iz 1969. (Heller 1969) najbliži je onome što je postojalo u tadašnjem jezičnom standardu kao i ustroju Jugoslavenske narodne armije odnosno grani Jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane. U intervjuu za *Jutarnji list* iz 2011. godine, Crnković govori kako je često poželio mijenjati svoje prijevode, no kako „neke stvari, iz sfere vojne tematike [nije] imao srca promijeniti. Kako [ću] u Tolstoju kapetane mijenjati u satnike ili da [mu] u “Kvaki 22” major Major Major Major postane bojniki Bojniki Bojniki Bojniki. Ne ide to“ (Piteša 2011). Upravo u beletristici, svaki prevoditelj ima slobodu odlučiti i koristiti onu terminologiju koju smatra primjerenom i više u duhu vremena u kojem je djelo nastalo. Očito je kako Crnković smatra da roman *Kvaka 22* djeluje autentičnije zbog zadržavanja starijeg vojnog nazivlja.

Međutim, smatramo kako isti prijevod ne ispunjava i istu funkciju u današnjem standardu hrvatskog jezika jer većina termina koje Crnković koristi u svom prijevodu više ne postoji u Oružanim snagama Republike Hrvatske odnosno, Hrvatskom ratnom zrakoplovstvu, a to dokazuje i Tablica 1. Nadalje, ako bismo prevodili nazive činova *Kvake 22* natrag na engleski jezik, u velikoj bi se većini slučajeva

radilo o potpuno različitim nazivima činova. Najočitiji primjer je čin jednog od glavnih likova – Cathcarta. U izvorniku stoji *colonel Cathcart*, a u prijevodu iz 2007. *pukovnik Cathcart*. Međutim, ako čin pukovnika prevedemo natrag na engleski jezik, prijevod bi glasio *liutenant colonel Cathcart*. S obzirom da su „[h]rvatski i američki zrakoplovni činovi jednaki onima u kopnenim vojskama obiju zemalja“ (Mikulan 2005a: 345), prevođenje i usklađivanje vojnog nazivlja danas trebalo bi biti lakše nego u doba Jugoslavije jer američke i hrvatske vojne snage danas imaju jednak broj činova i usklađene razine i nazive prema NATO standardu.⁸

Dodatni prilog tvrdnji da Crnkovićev prijevod iz 2007. godine s obzirom na uporabu stare vojne terminologije nije nužno i autentičniji je prijevod još jednog kulturnog američkog romana o Drugom svjetskom ratu – *Goli i mrtvi* Normana Mailera (Mailer 1948). Naime, ovaj roman, kako je već navedeno, preveden je i ranije (Mailer 1959), ali je 2003. godine objavljen potpuno novi prijevod (Mailer 2003). Prevoditelj Maras nije imao nimalo lak zadatak prevesti taj epski roman od sedamsto stranica, ali je uspio u potpunosti uskladiti vojnu terminologiju te osuvremeniti jezik; tako „štapski narednik Croft“ (Mailer 1959: 8) postao „narednik Croft“ (Mailer 2003: 12) jer *Staff Sergeant* (Mailer 1998) u današnjoj terminologiji označava upravo čin narednika.⁹ No Maras nije samo uskladio vojno nazivlje, već je revidirao kompletan prijevod koji odgovara suvremenom hrvatskom jeziku. Za ilustraciju ćemo navesti samo prvi odlomak romana u izvorniku, prijevodu iz 1959. te 2003. godine:

- (1) *Nobody could sleep. When morning came, assault craft would be lowered and a first wave of troops would ride through the surf and charge ashore on the beach at Anopopei. All over the ship, all through the convoy, there was a knowledge that in a few hours some of them were going to be dead.* (Mailer 1948/1998:3)
- (1a) *Nitko nije mogao spavati. Kad se razdani, desantne će brodice biti spuštene, prvi će val jedinica preploviti mlatnju i jurišati na žalo Anopopeja. Čitav je brod, čitav konvoj, bio prožet spoznajom, da će već koji sat kasnije neki od njih biti mrtvi.* (Mailer 1959:7)
- (1b) *Nitko nije mogao spavati. Kad svane jutro, spustit će desantne čamce, te će prvi val vojske prijeći pličine i iskrcati se na žalu otoka Anopopei. Na*

⁸ Vidi Dodatak 2.

⁹ Vidi Dodatak 2.

čitavom brodu, u čitavom konvoju vojnici su znali da će za nekoliko sati neki od njih biti mrtvi. (Mailer 2003:11)

Osuвременjivanje se u primjeru (1b) u odnosu na (1a) očituje npr. zamjenom riječi *mlatnja*, kao prijevod engl. riječi *surf* = udaranje mora o obalu ili grebenje; pjena valova (Filipović 1999), riječju *pličina*, te određenim pojednostavljenjem rečenične strukture (u drugoj rečenici zamjena pasiva aktivom s implicitnim subjektom), kao i eksplicitacijom (u drugoj rečenici kvalifikacija vlastite imenice Anopopei općom imenicom *otok*, u trećoj rečenici eksplicitno izražavanje subjekta *vojnici*), itd. Smatramo kako se Marasovim prijevodom ne gubi ništa od izvornog značenja djela te kako ispravni nazivi činova¹⁰ upućuju na postojanje adekvatnih i suvremenih hrvatskih ekvivalenata.

Iz ovih se opažanja nameće hipoteza kako postojeći prijevod romana *Kvaka 22* može odbiti i/ili zbuniti čitateljstvo, pogotovo ono koje nije odrastalo u doba bivše države niti je upoznato s prijašnjim nazivljem.

5. Anketa

Zbog uočenih problema u prijašnjem poglavlju, odlučili smo provesti anonimnu anketu o hrvatskom prijevodu američkog romana *Kvaka-22* kako bi pokušali utvrditi primjećuju li čitatelji uopće probleme u prijevodu, odnosno vojnom nazivlju te utječu li oni na njihovo razumijevanje i uživanje u romanu. Osmislili su anketu u kojoj su ispitanike zamolili da pažljivo pročitaju izabrane ulomke iz Crnkovićevog prijevoda objavljenog 2007. godine (dakle najsuremenijeg). Ispitanicima su ponudili i verzije tih istih ulomaka, u kojima su uskladili samo vojne termine s hrvatskim standardom dok je ostatak teksta ostao neizmijenjen. Ispitanici su odgovarali na pitanja zatvorenog i otvorenog tipa. Anketni list je prikazan kao Dodatak 1. Cilj ankete je utvrđivanje primjećuju li ispitanici razliku između prijevoda te koji prijevod smatraju razumljivijim i primjerenijim te zbog čega. U prva dva pitanja se od ispitanika tražilo da po vlastitoj procjeni smjeste vrijeme prijevoda u ponuđena razdoblja.

¹⁰ Iako smo provjeravali točnost Marasovih prijevoda činova, primjere smo izostavili iz ovog rada jer se lako mogu provjeriti pomoću tablice u Dodatku 2.

5.1. Analiza anonimne ankete „Hrvatski prijevod američkog romana *Kvaka-22*“

5.1.1. Statistički podaci

U anketi je sudjelovalo ukupno šezdeset (60) ispitanika. Prema stručnoj spremi bilo je četiri (4) ispitanika sa srednjom stručnom spremom, jedan (1) ispitanik s višom stručnom spremom, deset (10) ispitanika s visokom stručnom spremom i četrdeset pet (45) studenata. Sastav ispitanika prema stručnoj spremi prikazan je na Slici 1.

Slika 1. Sastav anketiranih ispitanika prema stručnoj spremi

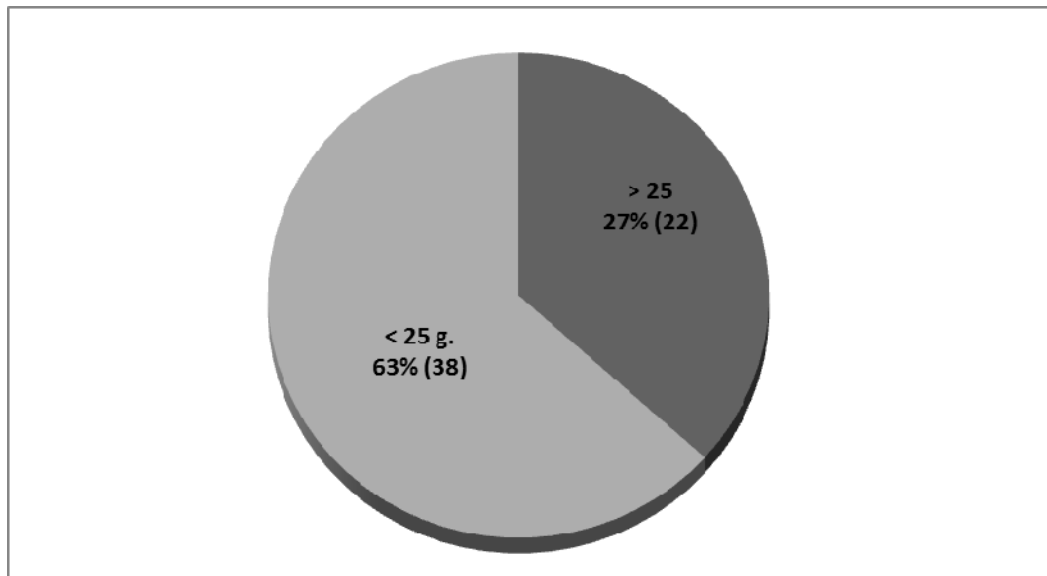

Važno je napomenuti da su pojedinci sa srednjom i višom stručnom spremom djelatne vojne osobe OSRH-e, a da među ispitanicima s visokom stručnom spremom ima četiri doktora znanosti te da je jedna osoba viši lektor za engleski jezik. Dakle, ciljana skupina obuhvaćena anketom su osobe kojima je bliska književnost, jezik i/ili vojni sustav, te studenti engleskog jezika i književnosti.¹¹ Sastav ispitanika prema dobi prikazan je na Slici 2.

¹¹ Tek nakon provedene ankete i obrade uočili smo probleme koje pri sastavljanju nisu očekivali. Ovakvo bi se istraživanje trebalo provoditi i s kontrolnom skupinom, a dodatno bi zanimljivo i vri-

Slika 2. Sastav anketiranih ispitanika prema dobi

Od 60 ispitanika, dvadeset i dvoje (22) su osobe starije od 25 godina, odnosno rođene prije početka Domovinskog rata te je samim time za očekivati da su donekle upoznate s jezičnim promjenama vojnog nazivlja koje je nastupilo 1991. godine. Trideset i osam ispitanika (38) ili 63% predstavljaju osobe mlađe od 25 godina odnosno rođene su nakon početka Domovinskog rata u Hrvatskoj.

Iako smo svjesni da struktura ispitanika nije odraz cjelokupne jezično-kulturne zajednice (većina ispitanika je mlađa od 25 godina), smatraju da ova anketa može dati preliminarni uvid u problematiku književnog prevođenja vojnog nazivlja i recepcije čitatelja.

5.1.2. Analiza prvog pitanja

Prvo pitanje sadrži dva potpitanja: „Što mislite iz kojeg je razdoblja prijevod A“ i „Zašto tako mislite?“ Budući da je naša osnovna hipoteza bila da je prijevod vojnog nazivlja u romanu *Kvaka-22* zastario i prema tome neadekvatan, ovim smo pitanjem ispitali primjećuju li to ispitanici i ako da, u koje bi ga razdoblje smjestili

jedno bilo usporediti razlike u percepciji prijevoda i prijevodnih rješenja obzirom na dob ispitanika (prijeratna i poslijeratna generacija).

i zašto.

1. Što mislite iz kojeg je razdoblja prijevod A?

- a) 1965–1990: n = 51 (85%)
- b) 1990–2000: n = 8 (13,3%)
- c) nakon 2000: n = 1 (1,6%)

Velika većina ispitanika (85%) misli da je prijevod A načinjen u razdoblju između 1965. i 1990. godine. Gotovo 15% ispitanika (13,3%) smješta prijevod A u razdoblje 1990–2000. godine, a manji dio njih (1,6%) smatra da je prijevod napravljen nakon 2000. godine. Odgovori ispitanika na prvo potpitanje prikazani su grafički na Slici 2.

Slika 2. Grafički prikaz odgovora na pitanje „Što mislite iz kojeg je razdoblja prijevod A?“

2. Zašto to mislite?

Ispitanici koji su odgovorili (a) (1965–1990) naveli su sljedeće razloge:

- zbog upotrebe zastarjelog leksika, riječi poput *pitomac*, *štab*, *oficir* koje ne postoje u standardnom hrvatskom jeziku

- zbog hrvatsko-srpskog jezika
- zbog riječi koje su bile aktualne u vrijeme bivše države
- zbog arhaičnih riječi
- zbog korištenja riječi karakterističnih za tadašnju vojnu terminologiju, primjerice, *štab* umjesto *stožer*, *puk* umjesto *pukovnija*
- zbog riječi *avijatički*, *oficirski*, *oficiri*, itd., koje su vjerojatno bile dio hrvatsko-srpskog rječnika
- zbog izraza kao što su *zgrada štaba puka*, *oficir* i sl.
- zbog toga što pojedine riječi stručne terminologije ne odgovaraju normama standardnog hrvatskog književnog jezika (*oficir*, *avijatički*, *štaba*)
- zbog toga što terminologija koja se koristi u ovom odlomku, a vezana je za vojnu terminologiju potječe iz perioda JNA-e, te izrazi koji opisuju vojne dužnosti korišteni su u tom sustavu vojske, a također danas ga koristi Vojska Republike Srbije
- zato što se koristi terminologija iz hrvatsko-srpskog jezika koji sam učio do 6. razreda osnovne škole, a nazivi činova su iz doba JNA
- Čini se da je riječ o vremenski starijem jezičnom standardu hrvatskoga jezika, a na što najbolje ukazuju vojni termini koji se prevode u tekstu, između 1965–1990.
- Nisam poznavatelj stručne terminologije kad je u pitanju vojska, no izrazi koji se koriste u tom prijevodu mi zvuče zastarjelo. S obzirom na povijest Hrvatske, djeluje mi da bi korištenje određenih termina odgovaralo razdoblju Jugoslavije kad su se koristili isti pojmovi na širem području bivše Jugoslavije. S druge strane, ne vjerujem da više postoje *oficirske škole* i sumnjam da su se tako zvale oko 2000. Možda je ta terminologija još bila u upotrebi oko 1990., ali nisam sigurna.

Dakle, ispitanici koji su zaokružili ovaj odgovor svoj izbor objašnjavaju upravo zbog pojedinih leksema koji pripadaju vojnoj terminologiji. Riječi poput *oficir* i *štab* odmah su povezali s bivšom Jugoslavijom i njezinom vojskom, što su posebno dobro identificirali vojni profesionalci ili pak oni ispitanici koji su vojni rok služili prije 1990. godine. Odabir baš tih leksema ih je naveo na pomisao da se radi o starijem prijevodu.

Ispitanici koji su naveli (b) (1990–2000) kao odgovor naveli su sljedeće razloge:

- zastarjele riječi koje se ne koriste u hrvatskom jeziku
- zbog riječi poput *avijatičar* i *oficir* koje su se koristile prije, u doba rata i Jugoslavije, mislim da se tako govorilo još u vrijeme rata

Ispitanici koji su na pitanje zaokružili (b) odgovor su mahom studenti koji su rođeni tijekom Domovinskog rata, tako da je i njima vojna terminologija korištena u prijevodu arhaična i nerazumljiva, samo je smještaju u kasnije razdoblje nego stariji ispitanici.

Ispitanik koji je odgovorio na prvo pitanje s (c) (nakon 2000) naveo je kako „pretpostavlja da se radi o početniku u prevođenju ili da plaća nije pretjerano dobra.“ Također mu se učinilo kao da se prevoditelj bojao da će „određena pjesnička sloboda neslavno završiti“ i konstatirao da je prijevod „prepun anglizama kao da se prevoditelj nije sjetio hrvatske riječi.“

Sudeći po odgovorima na prvo pitanje, možemo zaključiti da ispitanici većinom primjećuju da je prijevod zastario, posebice u pogledu prijevoda vojnog nazivlja, te da većina ispitanika smatra kako je prijevod iz 2007. godine zapravo nastao u razdoblju između 1965–1990.

5.1.3. *Analiza drugog pitanja*

Drugo pitanje se odnosi na prijevod B, koji je u biti prijevod A, jer smo u njemu uskladili samo vojno nazivlje s hrvatskim standardom želeći ispitati u kojoj mjeri upravo prijevod/usklađivanje vojnih termina utječe na percepciju ispitanika kad je riječ o starosti prijevoda. Drugo pitanje sadrži ista dva potpitanja kao i prvo.

1. Iz kojeg je razdoblja prijevod B?

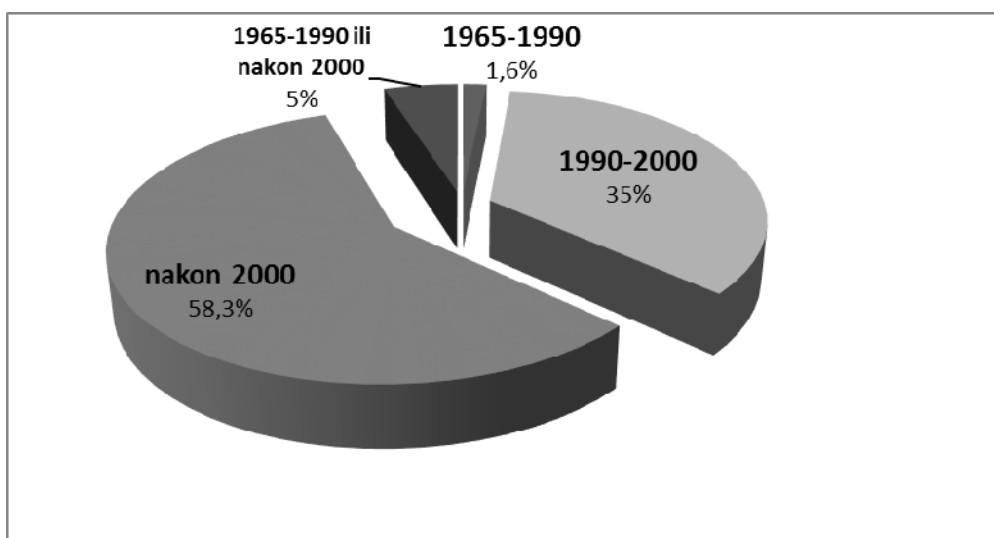
a) 1965–1990:	1 (1,6%)
b) 1990–2000:	21 (35%)
c) nakon 2000:	35 (58,3%)
b) ili c):	3 (5%)

Ovaj put većina ispitanika (58,3%) smatrala je da je prijevod nastao nakon 2000. godine. Nešto više od trećine ispitanika (35%) odlučilo se za odgovor (b), između 1990. i 2000. godine. Pet posto (5%) ispitanika zaokružilo je (b) i (c). Samo jedan ispitanik (1,6%) odlučio se i ovaj put za odgovor (a). Već iz analize odgovora na prvo potpitanje vidimo da je dovoljno bilo osuvremeniti vojne nazive pa da se potpuno promijeni percepcija ispitanika o starosti prijevoda. Dok je velika većina

(85%) ispitanika prijevod A smjestila u razdoblje 1965–1990, nakon osuvremenjivanja vojnog nazivlja, većina prijevod B smješta nakon 2000. godine, a gotovo svi ispitanici ga smještaju u razdoblje nakon 1990. godine. Odgovori ispitanika na prvo potpitanje prikazani su grafički na Slici 3.

Slika 3. Grafički prikaz odgovora na pitanje „Što mislite iz kojeg je razdoblja prijevod B?“

2. Zašto tako mislite?

Ispitanik koji je zaokružio odgovor (a) (1965–1990) naveo je: „jer se ponovno spominje rat, vojne snage, časnici...“.

Ispitanici koji su zaokružili odgovor (b) (1990–2000) naveli su sljedeće razloge:

- jer su promijenjeni vojni nazivi
- zbog suvremenijeg „hrvatskijeg“ prijevoda
- zbog novijih naziva
- jer su riječi prilagođene modernijem jeziku
- tekst djeluje modernije, ali još uvijek postoje zastarjeli izrazi

- zbog korištenja domaćih riječi

Ispitanici koji su odabrali odgovor (b) (1990–2000) primijetili su da je nazivlje promijenjeno, no ono što ih sada navodi na to razdoblje, a ne razdoblje nakon 2000. je „duh prijevoda“ koji im se i dalje čini zastarjelim (*ušutje, svršiti...*).

Ispitanici koji su zaokružili odgovor (c) (nakon 2000.) navode sljedeće razloge:

- jer je ova verzija prijevoda „prihvaćena“
- vojni pojmovi iz doba poslijeratne samostalne Hrvatske kao posljedica vojnih reformi i profesionalizacije OSRH
- zbog pravilnih izraza i upotrebe vojne terminologije koji su standardizirani u OSRH nakon 2000. godine i kao takvi se koriste i danas
- držim da se radi o barem lektorski korigiranom prijevodu na hrvatski jezik, na što ukazuje upotreba jednog suvremenog standarda našeg jezika usklađenim s pravopisnim pravilima i propisima nakon 2000. godine
- zbog aktualnije vojne terminologije
- jer su srpsko-hrvatski termini zamijenjeni hrvatskima

Dakle, ispitanici koji smještaju prijevod B u razdoblje nakon 2000. čine to uglavnom zbog upotrebe pravilne, aktualne i standardizirane hrvatske vojne terminologije. Zanimljiv je odgovor jednog ispitanika u kojem se navodi kako se ovdje radi o suvremenom standardu hrvatskog jezika, koji je usklađen s pravopisnim pravilima itd., iako smo zapravo izmijenili samo vojno nazivlje.

Troje ispitanika zaokružilo je i (b) i (c) odgovor jer nisu bili sigurni kada je točno došlo do promjene vojnog nazivlja, odnosno, radi li se pak o nekoj varijanti hrvatskog. Također, kod ovih se ispitanika pojavila sumnja u kompetentnost i stručnost prevoditelja koja je mogla dovesti do arhaičnog prijevoda u novije vrijeme.

Odgovori na drugo pitanje pokazuju kako se nakon aktualizacije vojne terminologije percepcija prijevoda kod ispitanika stubokom promijenila, tj. gotovo svi ga smještaju u razdoblje nakon 1990. godine.

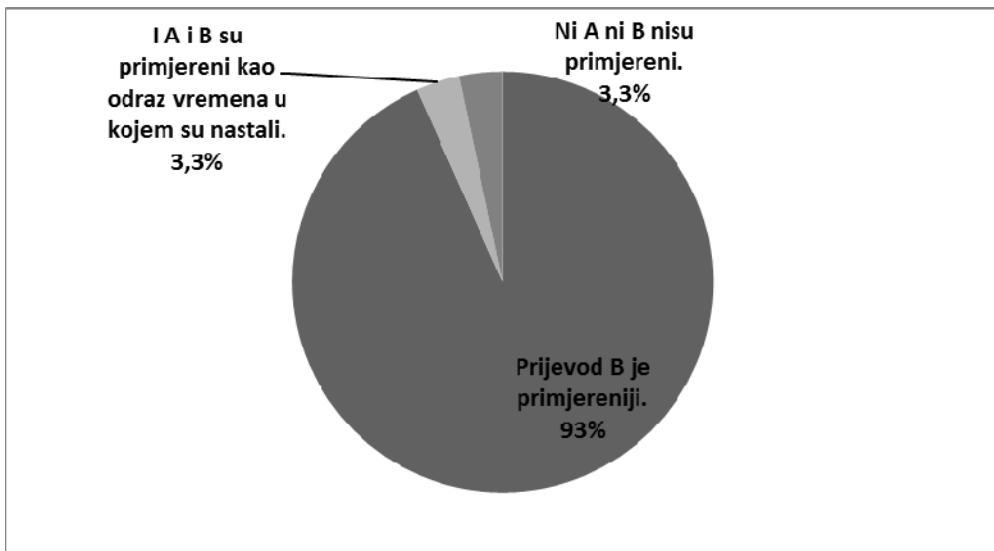
5.1.4. *Analiza trećeg pitanja*

Treće pitanje je glasilo: „Općenito komentirajte kvalitetu prijevoda. Koji vam se prijevod čini primjerenijim i zašto?“ Ovim smo pitanjem željeli provjeriti jesu li i u kojoj mjeri ispitanici kao čitatelji zadovoljni postojećim prijevodom, tj. da li bi bili

zadovoljni prijevodom u kojem su osuvremenjeni vojni termini. Odgovori ispitanika na pitanje primjerenosti prijevoda A i B prikazani su grafički na Slici 4.

Slika 4. Grafički prikaz odgovora na pitanje „Koji vam se prijevod čini primjerenijim?“

Za drugu se, B varijantu prijevoda odlučilo 56 ispitanika ili 93,3%, svi mahom navodeći da je prijevod suvremeniji, više u duhu hrvatskog standardnog jezika pa samim time i razumljiviji, pogotovo mlađoj populaciji. Dvoje ispitanika je odgovorilo da im se oba prijevoda čine nespretnima jer odbijaju potencijalnog čitatelja, te da samo usklađivanje vojne terminologije ne poboljšava kvalitetu prijevoda jer se prevoditelj previše drži engleskih konstrukcija. Dvoje je konstatiralo kako su oba prijevoda primjerena kao odraz vremena u kojem su nastala.

Generalno govoreći, ispitanici su u velikoj mjeri pretpostavili da je prvi prijevod iz vremena SFRJ kada su se koristili određeni vojni termini, a veliku je većinu sama izmjena i prilagodba arhaične vojne terminologije navela na pomisao da se već radi o suvremenijem prijevodu. Ipak, za nekolicinu iskusnih ispitanika kojima je engleski jezik i književnost iznimno poznat, ni drugi prijevod nije odviše zadovoljavajući te smatraju kako bi se trebalo ići u korijenite izmjene i prilagodbe cijelog teksta, a ne samo pojedinih aspekata poput vojnog nazivlja.

6. Zaključak

Jezik je oduvijek bio odraz kulturnog identiteta pojedine države, stoga ne čudi da je stvaranjem Republike Hrvatske 1991. godine došlo do velikih jezičnih izmjena. Te su se promjene posebice odrazile na polju vojnog nazivlja kada su angažirani brojni stručnjaci kako bi usustavili termine vezane za vojnu hijerarhiju, ustrojbene jedinice, naoružanje i dr. i na taj način zauvijek raskrstili s nasljeđem bivše države. Prevoditelji se često nađu u problemu i/ili nedoumicama obzirom na specifičnost vojnog žargona i njegovim čestim izmjenama i dopunama. Dodatni problem predstavlja činjenica da je do suvremenih i točnih englesko-hrvatskih ekvivalenata vojnog nazivlja teško doći jer je jedini specijalizirani rječnik, objavljen 2014. godine, gotovo nedostupan.

Usprkos relativno recentnom prijevodu kultnog američkog romana o Drugom svjetskom ratu, Hellerove *Kvake-22*, komparativnom je analizom prijevoda utvrđeno kako je prevoditelj uveo tek minimalne promjene i prilagodbe kako vojnog nazivlja, tako i „duha“ jezika. Rezultati anonimne ankete pokazali su da je Crnkovićev prijevod *Kvake 22* iz 2007. naveo ispitanike na pomisao da se radi o mnogo ranijem prijevodu, a kao glavni razlog navode zastarjelo vojno nazivlje. Analiza drugog pitanja pokazuje kako osuvremenjivanje vojnog nazivlja u puno većoj mjeri zadovoljava ispitanike, iako pojedincima i dalje smeta općeniti ton prijevoda koji im se čini arhaičnim.

Klasike svjetske književnosti potrebno je periodično ponovno prevoditi s obzirom na činjenicu da jezik prijevoda općenito vrlo brzo zastarijeva. U slučaju *Kvake-22* možemo ustvrditi kako postoji opravdana težnja za novim, revidiranim prijevodom.

Zaključno, dodali smo Dodatak 2 – usporednu tablicu činova i vojnih oznaka američke i hrvatske vojske te oznake razreda po NATO standardu. Ova je tablica rezultat našeg istraživanja i trenutno čini jedini kompletan komparativni uvid u američke nazive činova i njihove ekvivalente neovisno o rodu vojske ili visini čina (dočasnici, časnici).¹²

¹² Htjeli bismo se zahvaliti desetniku Vladi Rehlickom na velikodušnoj pomoći i doprinosu pri sastavljanju Usporedne tablice činova.

Izvori

- Crane, Stephen. 1895 / 1917. *The Red Badge of Courage*. New York: D. Appleton & Company.
- Crane, Stephen. 2009. *Crveni znak hrabrosti*, prijevod Luka Posarić. Zagreb: Partenon.
- Herr, Michael. 1979. *Izvjestaji s bojišta*, prijevod Tomislav Ladan. Zagreb: Mladost.
- Heller, Joseph. 1961. *Catch-22*. New York: Simon & Schuster.
- Heller, Joseph. 1969. *Kvaka-22*, preveo Zlatko Crnković. Rijeka: Otokar Keršovani.
- Heller, Joseph. 1987. *Kvaka-22*, preveo Zlatko Crnković. Opatija: Otokar Keršovani.
- Heller, Joseph. 2007. *Kvaka-22*, preveo Zlatko Crnković. Koprivnica: Šareni dućan.
- Hemingway, Ernest. 1929 / 2003. *A Farewell to Arms*. New York: Scribner.
- Hemingway, Ernest. 2000. *Zbogom oružje*, prijevod Marina Horkić. Zagreb: V.B.Z.
- Mailer, Norman. 1948 / 1998. *The Naked and the Dead*. New York: Owl Books.
- Mailer, Norman. 1959. *Goli i mrtvi*, prijevod Dušan Čurčija. Zagreb: Zora.
- Mailer, Norman. 2003. *Goli i mrtvi*, prijevod Mate Maras. Zagreb: Alfa.

Literatura

- Bujas, Željko. 2001. *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*. Drugo izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Bujas, Željko. 2005. *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*. Četvrto izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Carpenter, Lucas. 2001. Vietnam War. U Philip, Jason K. & Graves, Mark A. (ur.), *Encyclopedia of American War Literature*, 348–351. Westport: Greenwood Press.
- Filipović, Rudolf. 1999. *Englesko hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Horvatić, Ivica. 1995. Nova terminologija u hrvatskoj vojsci. U Mihaljević Djigunović, Jelena & Pintarić, Neda (ur.), *Prevođenje: Suvremena strujanja i tendencije*, 273–280. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Kadrić, Đemal. 2014. *Englesko-hrvatski, hrvatsko-engleski rječnik vojnih izraza = English-Croatian, Croatian-English dictionary of military terms*. Zagreb: Ministarstvo obrane RH, Oružane snage RH, Hrvatsko vojno učilište Petar Zrinski.
- Lehan, Richard & Patch, Jerry. 2008. *Catch-22: The making of the novel*. U Bloom, Harold (ur.), *Bloom's Modern Critical Interpretations: Joseph Heller's Catch-22*, 81–89. New York: Infobase Publishing.
- Merril, Robert. 1987. *Joseph Heller*. Boston: Twayne Publishers.
- Mikulan, Krunoslav. 2005a. Prevođenje vojnih pojmova: nazivi činova, dužnosti, položaja i zvanja. U Stolac, Diana & Ivanetić, Nada & Pritchard, Boris (ur.), *Jezik u društvenoj interakciji, Zbornik radova sa savjetovanja održanog 16. i 17. svibnja u Opatiji*,

337–352. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.

Mikulan, Krunoslav. 2005b. Prevođenje vojnih pojmova s obzirom na povijesne promjene u njihovom značenju. U Granić, Jagoda (ur.), *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, 499–512. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.

Osnovna obilježja vojnih specijalista u OS RH. 2013. Zagreb: Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane Glavni stožer OS RH.

Piteša, Adriana. 2011. Zlatko Crnković: Kada se prijevod čita kao original, onda je to ljepota. *Jutarnji list*. 12. travnja 2011. (<http://www.jutarnji.hr/zlatko-crnkovic--kad-se-prijevod-cita-kao-original--onda-je-to-ljepota-/938456/>) (Posjećeno 15.5.2015.)

Razlikovni popis vojnih nazivaka. 1993. Zagreb: Ministarstvo obrane, Uprava za obuku.

Zakon o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske. *Narodne novine* 73/13.

Adrese autora

Jasna Poljak Rehlicki
Filozofski fakultet
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jägera 9
31000 Osijek
E-mail: jpoljak@ffos.hr

Goran Schmidt
Filozofski fakultet
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jägera 9
31000 Osijek
E-mail: gschmidt@ffos.hr

WHERE IS THE CATCH? THE PROBLEMS OF TRANSLATING MILITARY TERMINOLOGY IN HELLER'S *CATCH-22*.

Translating war literature from Croatian or into it is often accompanied with additional challenges even for excellent translators because it requires a thorough knowledge of military terminology, which itself is prone to frequent changes, revisions and amendments. The novel *Catch-22* by the American novelist Joseph Heller has seen three Croatian reprints (1969, 1987 and 2007), all three of them translated by Zlatko Crnković. The first two translations were published at the time of the former Yugoslavia, which is reflected in the translation of the military terms in the novel. However, the analysis of the latest translation shows that the military terminology has seen only slight changes. Taking into account the specificity of the military jargon as well as the fact that the average reader is

seldom familiar with the military hierarchy and all the details of the military terminology, we wanted to examine whether the readers are put off by such an outdated, imprecise and inaccurate translation. Our survey shows that the respondents are indeed to a great extent annoyed and confused by the outdated military terminology, which makes them think that the translation is thirty years old or more. We conclude, on the basis of the survey, that there is a need for retranslation of the military terminology so that it conforms to the contemporary Croatian standard.

Key words: translation; war literature; military terminology; Crnković; *Catch-22*.

Dodaci

Dodatak 1. Anketni list korišten u istraživanju

Anonimna anketa „Hrvatski prijevod američkog romana *Kvaka 22*“

Dob:

Stručna sprema i/ili zanimanje:

Molimo pažljivo pročitajte sljedeće ulomke iz prijevoda romana Josepha Hellera *Kvaka 22* i odgovorite na pitanja.

PRIJEVOD A

Bilo je gadno što je bio avijatički pitomac, jer sad je bilo jasno da se rat neće svršiti prije nego što se završi obuka. A to je bio jedini razlog zbog kojeg se prvenstveno javio za oficirsku školu. Kao vojnik koji se javio za avijatičarsku oficirsku školu, pred njim su bili tjedni i tjedni čekanja da ga uvrste u jednu klasu pa tjedni i tjedni da se izuči za bombardera-strijelca i navigatora, zatim tjedni i tjedni operativne obuke da se pripremi za dužnost na ratištu. Tada se moglo jedva zamisliti da će rat toliko trajati, jer je Bog bio na njegovoj strani, a Bog je, kao što su mu također rekli, mogao sve što je htio. Ali se rat još nipošto nije bio svršio, a njegovo se obučavanje bližilo kraju. [...]

Narednik Knight je razmislio i onda uljudno izvijestio pukovnika Cargilla da govori vojnicima i podoficirima, a da ga oficiri čekaju na drugom kraju eskadrile. [...]

-Momci – obratio se oficirima dobro pazeći na stanke u govoru. – Vi ste američki oficiri. Oficiri niti jedne druge vojske ne mogu to reći za sebe. Razmislite malo o tome! – On ušutje na čas, da bi oni mogli razmisliti o tome. [...]

Pukovnik Cathcart i potpukovnik Korn stanovali su i radili u zgradi štaba puka, kao i svi članovi štaba, osim kapelana. Zgrada štaba puka bila je golema, starinska građevina na vjetrometini, od trošnog crvenog kamena i s bučnim vodovodom. Iza zgrade nalazila se streljana s pokretnim metama koju je podigao pukovnik Cathcart isključivo za razonodu oficira puka, a na kojoj je svaki oficir, podoficir i vojnik morao, zahvaljujući generalu Dreedleu, provesti najmanje osam sati na mjesec.

PRIJEVOD B

Bilo je gadno što je bio zrakoplovni kadet, jer sad je bilo jasno da se rat neće svršiti prije nego što se završi obuka. A to je bio jedini razlog zbog kojeg se prvenstveno javio za časničku školu. Kao vojnik koji se javio za pilotsku školu, pred njim su bili tjedni i tjedni čekanja da ga uvrste u jednu klasu pa tjedni i tjedni da se izuči za bombardera i navigatora, zatim tjedni i tjedni operativne obuke da se pripremi za dužnost na ratištu. Tada se moglo jedva zamisliti da će rat toliko trajati, jer je Bog bio na njegovoj strani, a Bog je, kao što su mu također rekli, mogao sve što je htio. Ali se rat još nipošto nije bio svršio, a njegova se obuka bližila kraju. [...]

Desetnik Knight je razmislio i onda uljudno izvijestio brigadira Cargilla da govori vojnicima i dočasnicima, a da ga časnici čekaju na drugom kraju eskadrile. [...]

-Momci – obratio se časnicima dobro pazeći na stanke u govoru. – Vi ste američki časnici. Časnici niti jedne druge vojske ne mogu to reći za sebe. Razmislite malo o tome! – On ušutje na čas, da bi oni mogli razmisliti o tome. [...]

Brigadir Cathcart i pukovnik Korn stanovali su i radili u zgradi zapovjedništva zračne grupe, kao i svi članovi zapovjedništva, osim kapelana. Zgrada zapovjedništva bila je golema, starinska građevina na vjetrometini, od trošnog crvenog kamena i s bučnim vodovodom. Iza zgrade nalazila se streljana s pokretnim metama koju je podigao brigadir Cathcart isključivo za razonodu časnika grupe, a na kojoj je svaki časnik, dočasnik i vojnik morao, zahvaljujući generalu Dreedleu, provesti najmanje osam sati na mjesec.

1. Što mislite iz kojeg je razdoblja prijevod A)?

- a) između 1965-1990
- b) 1990-2000
- c) nakon 2000

Zašto to mislite?

2. Iz kojeg je razdoblja prijevod B)?

- a) između 1965–1990
- b) 1990–2000
- c) nakon 2000

Zašto to mislite?

3. Općenito komentirajte kvalitetu prijevoda. Koji prijevod vam se čini primjerenijim i zašto?

Jasna Poljak Rehlicki – Goran Schmidt:
U čemu je kvaka? Problemi prevođenja vojnog nazivlja u Hellerovom
romanu *Kvaka-22*

Dodatak 2. Usporedna tablica činova.

Priložena tablica služi lakšem snalaženju pri prevođenju naziva činova s engleskog na hrvatski jezik i obratno. U njoj su zastupljeni svi rodovi američke i hrvatske vojske, kao i američke oznake činova, te oznake činova po NATO standardu. Za ostalu terminologiju koja je specifična za vojnu sferu, vidi Kadrićev *Englesko-hrvatski, hrvatsko-engleski rječnik vojnih izraza*.

GRADE	USPOREDNA TABLICA ČINOVA										
	US ARMY (armada)	USAF (avijacija)	US NAVY (pomornarica)	USMC (mornarica)	INSOIA / BAQE	INSOIA / BAQE	INSOIA / BAQE	INSOIA / BAQE	INSOIA / BAQE	INSOIA / BAQE	INSOIA / BAQE
E1	Private E1 (PVY1)	Private	Seaman E1 (SE1)	Private	Army Basic (AB)	Aviation Basic (AB)	Aviation Basic (AB)	Aviation Basic (AB)	Aviation Basic (AB)	Aviation Basic (AB)	Aviation Basic (AB)
E2	Private E2 (PV2)	Private	Private 1st Class (PFC)	Private	Aviation (AM)	Aviation (AM)	Aviation (AM)	Aviation (AM)	Aviation (AM)	Aviation (AM)	Aviation (AM)
E3	Private 1st Class (PFC)	Private	Private 1st Class (PFC)	Private	Aviation 1st Class (A1C)	Aviation 1st Class (A1C)	Aviation 1st Class (A1C)	Aviation 1st Class (A1C)	Aviation 1st Class (A1C)	Aviation 1st Class (A1C)	Aviation 1st Class (A1C)
E4	Corporal Specialist (CP4SPC)	Corporal	Corporal (CP4)	Corporal	Senior Aviation (SA)	Senior Aviation (SA)	Senior Aviation (SA)	Senior Aviation (SA)	Senior Aviation (SA)	Senior Aviation (SA)	Senior Aviation (SA)
E5	Sergeant (SPT)	Sergeant	Sergeant (SPT)	Sergeant	Staff Sergeant (SSPT)	Staff Sergeant (SSPT)	Staff Sergeant (SSPT)	Staff Sergeant (SSPT)	Staff Sergeant (SSPT)	Staff Sergeant (SSPT)	Staff Sergeant (SSPT)
E6	Staff Sergeant (SSP)	Staff Sergeant	Staff Sergeant (SSP)	Staff Sergeant	Technical Sergeant (TSPT)	Technical Sergeant (TSPT)	Technical Sergeant (TSPT)	Technical Sergeant (TSPT)	Technical Sergeant (TSPT)	Technical Sergeant (TSPT)	Technical Sergeant (TSPT)
E7	Sergeant First Class (SFC)	Sergeant	Sergeant First Class (SFC)	Sergeant	Master Sergeant (MSPT)	Master Sergeant (MSPT)	Master Sergeant (MSPT)	Master Sergeant (MSPT)	Master Sergeant (MSPT)	Master Sergeant (MSPT)	Master Sergeant (MSPT)
E8	1st Master Sergeant (1MSA)	1st Master Sergeant	1st Master Sergeant (1MSA)	1st Master Sergeant	Senior Master Sergeant (SMSPT)	Senior Master Sergeant (SMSPT)	Senior Master Sergeant (SMSPT)	Senior Master Sergeant (SMSPT)	Senior Master Sergeant (SMSPT)	Senior Master Sergeant (SMSPT)	Senior Master Sergeant (SMSPT)
E9	Sergeant Major (SM) / Sergeant Major (SM) / Sergeant Major (SM) / Sergeant Major (SM)	Sergeant Major	Sergeant Major (SM) / Sergeant Major (SM) / Sergeant Major (SM) / Sergeant Major (SM)	Sergeant Major	Chief Master Sergeant (CMSPT)	Chief Master Sergeant (CMSPT)	Chief Master Sergeant (CMSPT)	Chief Master Sergeant (CMSPT)	Chief Master Sergeant (CMSPT)	Chief Master Sergeant (CMSPT)	Chief Master Sergeant (CMSPT)
W1	Warrant Officer (WO1)	Warrant Officer	Warrant Officer (WO1)	Warrant Officer	Warrant Officer (WO)	Warrant Officer (WO)	Warrant Officer (WO)	Warrant Officer (WO)	Warrant Officer (WO)	Warrant Officer (WO)	Warrant Officer (WO)
W2	Chief Warrant Officer (CWO2)	Chief Warrant Officer	Chief Warrant Officer (CWO2)	Chief Warrant Officer	Chief Warrant Officer (CWO)	Chief Warrant Officer (CWO)	Chief Warrant Officer (CWO)	Chief Warrant Officer (CWO)	Chief Warrant Officer (CWO)	Chief Warrant Officer (CWO)	Chief Warrant Officer (CWO)
O1	2nd Lieutenant (2nd LT)	2nd Lieutenant	2nd Lieutenant (2nd LT)	2nd Lieutenant	2nd Lieutenant (2nd LT)	2nd Lieutenant (2nd LT)	2nd Lieutenant (2nd LT)	2nd Lieutenant (2nd LT)	2nd Lieutenant (2nd LT)	2nd Lieutenant (2nd LT)	2nd Lieutenant (2nd LT)
O2	1st Lieutenant (1st LT)	1st Lieutenant	1st Lieutenant (1st LT)	1st Lieutenant	1st Lieutenant (1st LT)	1st Lieutenant (1st LT)	1st Lieutenant (1st LT)	1st Lieutenant (1st LT)	1st Lieutenant (1st LT)	1st Lieutenant (1st LT)	1st Lieutenant (1st LT)
O3	Captain (CPT)	Captain	Captain (CPT)	Captain	Captain (CPT)	Captain (CPT)	Captain (CPT)	Captain (CPT)	Captain (CPT)	Captain (CPT)	Captain (CPT)
O4	Major (MAJ)	Major	Major (MAJ)	Major	Major (MAJ)	Major (MAJ)	Major (MAJ)	Major (MAJ)	Major (MAJ)	Major (MAJ)	Major (MAJ)
O5	Lieutenant Colonel (LT Col)	Lieutenant Colonel	Lieutenant Colonel (LT Col)	Lieutenant Colonel	Lieutenant Colonel (LT Col)	Lieutenant Colonel (LT Col)	Lieutenant Colonel (LT Col)	Lieutenant Colonel (LT Col)	Lieutenant Colonel (LT Col)	Lieutenant Colonel (LT Col)	Lieutenant Colonel (LT Col)
O6	Colonel (COL)	Colonel	Colonel (COL)	Colonel	Colonel (COL)	Colonel (COL)	Colonel (COL)	Colonel (COL)	Colonel (COL)	Colonel (COL)	Colonel (COL)
O7	Brigadier General (BG)	Brigadier General	Brigadier General (BG)	Brigadier General	Brigadier General (BG)	Brigadier General (BG)	Brigadier General (BG)	Brigadier General (BG)	Brigadier General (BG)	Brigadier General (BG)	Brigadier General (BG)
O8	Major General (MG)	Major General	Major General (MG)	Major General	Major General (MG)	Major General (MG)	Major General (MG)	Major General (MG)	Major General (MG)	Major General (MG)	Major General (MG)
O9	Lieutenant General (LT Gen)	Lieutenant General	Lieutenant General (LT Gen)	Lieutenant General	Lieutenant General (LT Gen)	Lieutenant General (LT Gen)	Lieutenant General (LT Gen)	Lieutenant General (LT Gen)	Lieutenant General (LT Gen)	Lieutenant General (LT Gen)	Lieutenant General (LT Gen)
O10	General (GEN)	General	General (GEN)	General	General (GEN)	General (GEN)	General (GEN)	General (GEN)	General (GEN)	General (GEN)	General (GEN)
O11	General of the Army (GSA)	General of the Army	General of the Army (GSA)	General of the Army	General of the Army Force (GA)	General of the Army Force (GA)	General of the Army Force (GA)	General of the Army Force (GA)	General of the Army Force (GA)	General of the Army Force (GA)	General of the Army Force (GA)